

NEKI PREPJEVI I PRERADBE OVIDIJEVIH PJESAMA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

(Dubrovnik, Hvar, Zadar) 16—19. stoljeća

Poznato je da je odjek Ovidijevih djela u hrvatskoj književnosti od 15—19. stoljeća bio značajan. Ovidijeva djela su se prevodila, prerađivala (dramatizirala), vidni su odrazi Ovidijeve dikcije i tematike kod velikog broja hrvatskih latinista, a nalazimo podosta pojedinačnih odjeka Ovidijeve poezije i u pjesmama na hrvatskom jeziku.¹

U ovoj studiji govorit ćemo o nekim poznatijim i manje poznatim prepjevima i preradbama Ovidijevih pjesama u Dubrovniku, Hvaru i Zadru.

DUBROVNIK

Dominko Zlatarić (1555—1613)

U književnosti starog Dubrovnika Ovidijeva djela dosta su prevođena. Ističe se u tome naročito 18. stoljeće, mada je prevodilaca bilo i prije. Ovdje nećemo govoriti o prevjevima Ovidijevih *Heroida* jer smo o njima govorili na drugom mjestu. Isto tako ovdje ne govorimo ni o Ignjatu Đurđeviću iz istih razloga. O Ovidijevu utjecaju na Džona Palmotića imamo posebnu studiju, koju objavljujemo opet na drugom mjestu. Nastojat ćemo kasnije obraditi Ovidijev uticaj na neolatinske pjesnike i pjesnike koji su pjevali na narodnom jeziku.

Ovidijeva priča o Piramu i Tizbi (*Metam.* 4, 55—166), koja je privukla pažnju Dominka Zlatarića, bila je vjerojatno obrađena kao roman u helenističkoj poeziji. Od Ovidija je ipak saču-

¹ Studija je ustvari izvadak iz autorove doktorske disertacije. Vidi članak *Ovidije u dubrovačkoj i dalmatinskoj književnosti*. Živa antika XX (1970), str. 203—213. O prepjevima Ovidijevih *Heroida* vidi studiju u *Radovima* Filozofskog fakulteta u Sarajevu, knj. VI (1970/71). Sarajevo, 1971. O Ovidijevu uticaju na Ignjata Đurđevića vidi studiju u *Zborniku* radova posvećenih uspomeni Salka Nazečića (Filozofski fakultet u Sarajevu), 1972, Sarajevo. Studiju o uticaju Ovidija na Džona Palmotića objavljujemo na drugom mjestu.

vana prva obrada ove azijske priče; isp. njegove riječi u stihu 53. četvrtog pjevanja Metam. ... haec quoniam vulgaris fabula non est. Osim Ovidijeve obrade iz antike se nije sačuvala nijedna druga. Ova priča mnogo je obrađivana u talijanskoj književnosti 15—16. stoljeća.² Motiv o Piramu i Tizbi postao je vrlo omiljen. (Ogledat ćemo kasnije Karnarutićevu pripovijest o Piramu i Tizbi. Priču je obrađivao i Ignjat Đurđević). Zlatarićeva *Ljubav Pirama i Tizbe* pjesnička je parafraza, koja ima 204 dvostruko rimovana dvanaesterca sa ponovljenim rimama (51 kvartina³). Poema je posvećena Cvijeti Žužorini (Flori Zuzorić Pescioni), poznatoj renesansnoj ljepotici. Nije pouzdano da li je naš pjesnik bio s njom intimnije povezan. Ona dva elegijska distiha stavljena pred posvetu kao motto imaju svoje opravdanje: Kao što je, kaže se tamo, Babilon bio na glasu zbog divne ljubavi Pirama i Tizbe, tako je sada Zlatarićeva poema učinila slavnim Dubrovnik, a Ovidije ustupa mjesto Zlatariću. Ova pjesnička parafraza ima, vidjet će se, svojih kvaliteta, koji je izdižu nad slične parafraze u hrvatskoj književnosti 16—18. stoljeća. Zlatarićevo preopširno parafraziranje originala opažamo naročito u početku poeme. Takav je bio stil onoga vremena kad pjesnik nije bio dužan da se u svemu drži originala.⁴ Tako iz Ovid. st. 57—58:

Contiguas tenere domos, ubi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem

vidimo sljedeće: Dok Ovidije Seminamidu samo spominje, Zlatarić tako reći ispreda kratku historiju te legendarne asirske kraljice, žene kralja Nina, ozloglašene zbog incestualnog odnosa sa svojim sinom:

Onamo, gdi miri grad visok obzida
kraljica ka smiri sve želje bez stida,
i hitro spovida muškim se imenom,
kraljevstvo ter prida sinu pak s' vrimenom.

Iz ovoga lako možemo pretpostaviti da je naš pjesnik poznao neke obrade ove Ovidijeve priče u talijanskoj književnosti. Osim toga upada jasno u oči Ovidijeva rečenica *contiguas tenere domos*, koju je Zlatarić parafrazirao vrlo opširno, koristeći se i slikama zvučnog odjeka:

Ovi dva s kobju zlom vidješe bijeli dan,
zlim zvizde zlamenom gledav ih sa svih stran:
jednak im zgar bi dan rok i vik, i potom
bješe im zazidan ujedno dom uz dom.

² Isp. Studi Ovidiani, Roma 1959, str. 84, 86.

³ Parafraza Zlatarićeva svojim početkom podsjeća na početak Marulićeve *Judite*.

⁴ Isp. V. Gortan, O Elektri D. Zlatarića, Zbornik radova Filoz. fakulteta u Zagrebu, II (1954), str. 178.

Pjesnik ističe da su se Piram i Tizba rodili pod nesretnom zvijezdom. Aliteracija konsonanata *z* i *s*, asonantsko ponavljanje vokala *a* i *o* (»crni vokali« *a* i *o* u sva četiri dvanaesterca), zatim neprirodni poredak riječi u drugom stihu uvjetovan rimom i stihom — svojim zvučnim elementom kao da daju naslutiti buduću tragediju (»kob zlu«) dvoje ljubavnika. Ekspresivnost Zlatarićeva pjesničkog jezika ovdje je na vrhuncu.

Stihovi 60—62:

... Taedae quoque iure coissent,
Sed vetuere patres; quod non potuere vetare
Ex aequo captis ardebant mentibus ambo.

u prepjevu glase:

Tim hćahu da slučit bude ih svitla čas
S vjerom kom izručit ufahu svoj trud vas.
Ali im taku las oci dat ne htješe,
Branec što u njih vlas obranit ne bješe.
Ter skrovno počеше oba dva tad gorit. (st. 33—37)

Taedae coissent: Brak bi bio sklopljen — u Ovidija je izraženo metaforički (*taeda*=baklja), dok naš pjesnik sliku mijenja slobodnom upotrebom enjambementa koji nije u duhu našeg jezika:

Tim hćahu da *slučit* bude ih svitla čas
S *vjerom* kom *izručit* ufahu svoj trud vas.

Iako su ga dvostruke rime prisiljavale da prijevod raspline u preslobodnu parafrazu, ipak nam se čini da one nisu tražene. Očito je da je Ovidijev tekst doživljen, a parafraza nije bez estetske vrijednosti; isp. drugi 12-erac: *slučiti* s vjerom kom *izručit* ufahu svoj trud vas. Slijedeći stih kao da Zlatarić nije dobro shvatio: *Quod non potuere vetare* povezo je sa *sed vetuere patres* kao običnu relativnu rečenicu. Jasno je, međutim, da je *quod non potuere vetare* jedna tzv. faktičko-uzročna rečenica. Ali i ovo treba pripisati pjesničkom prevodenju.⁵

Ovidijevo mjesto (st. 81—82):

Postera nocturnos Aurora removerat ignes,
Solque pruinosas radiis siccaverat herbas

Zlatarić transponira:

A kad bi zora oč činila kriposti
Ognjem, kim tamna noć prosvjetlja mrklosti,
I kad bi svjetlosti sunčan zrak svijetu dal
I rosnu zadosti travicu optekal

⁵ Isp. prijevod Tome Maretića:

... i uzeli oni b' se bili,

da su dopustili oci. Preko volje ipak otaca

Srca im osvoji ljubav...

(Metamorfoze P. Ovidija Nazona, Zagreb 1907, str. 87).

Jednostavna latinska sintaksa (prataksa) ovih stihova, karakteristična za pripovjedni ton, u Zlatarića je reproducirana hipotaksom. Kako mnoge partije Ovid. Metamorfoza spadaju u lirska mjesta, kojima je hipotaksa sasvim strana, Zlatarićeva prerada ovoga odlomka ne čini nam se estetski najboljom. *Činiti kriposti* je kalk iz talij. jezika (isp. kod Marulića *činiti kajanje*). *Kim tamna noć prosvijetlja mrklosti* predstavlja pjesnički dodatak uvjetovan stvaranjem rima (oć-noć, kriposti-mrklosti). Neke je izraze Zlatarić preveo doslovno; isp. rosna trava: pruinosa herba.

Sličnih osobina možemo naći i na drugim mjestima u ovom prijevodu. Tako napr. st. 108—111

...una duos, inquit, nox perdit amantes,
E quibus illa fuit longa dignissima vita;
Nostra nocens anima est. Ego te, miseranda, peremi,
In loca plena metus qui iussi nocte venires

parafrazira dosta »vjereno« četirma dvanaestercima:

Ova će umorit jedna noć draga oba,
Od kih dostoja bit ona dugo živa,
Duša je ma kriva, ja te, vaj, razčinih,
U mjesta strašna ki t'noćno poč činih. (st. 113—116).

Očita je na ovom mjestu pjesnikova borba sa rimama: drugi 12-erac ne rimuje se na kraju, vjerojatno zbog riječi *kriva* u sredini trećeg 12-erca. Isto tako u četvrtom nije uspio pogoditi središnju rimu. Ovo bi mogao biti primjer kako je pjesnik, nastojeći da se drži teksta, morao žrtvovati formu stiha. Ovdje je interesantno imitiranje slobodnog poretka riječi u latinskim stihovima.

Zlatarićeva parafraza ove Ovidijeve metamorfoze spada među prve parafraze klasičnog pjesnika u književnosti starog Dubrovnika.⁶ Svi naši književni povjesničari izriču pohvalan sud o Zlatarićevu prijevodu. Vodnik pomišlja da u posveti ovog prijevoda »odzvanja priča o nesretnoj ljubavi Dinka i Cvijete«. Zlatarićev prijevod je prava parafraza ili prepjev, doduše uspio, ali malo vjeran originalu. Cronia navodi tome razloge: tečnost, rasplinutost, izvještačenost. Samo, to je karakteristika gotovo svih naših prijevoda do 19. stoljeća.

Dživo Gučetić mladi (1623/24-1667)

U *Biografskim delima* Ignjata Đurđevića⁷ za Gučetićevu melodramu *Io* čitamo u bilj. 80: »Io, favola... cavata dal primo

⁶ Isp. pohvalu Đure Ferića u njegovim *Elogijama*, rukopis br. 127 Male braće u Dubrovniku.

P. Popović, *Pregled*,⁴ str. 158, misli da je Zlatarićeva *Ljubav Pirama i Tizbe* jedna od najljepših stvari u dubrovačkoj književnosti 16 stoljeća.

⁷ P. Kolendić, *Zbornik za istoriju, jezik i književnost*, knj. 7, Beograd 1935. Priču o Iji obrađivali su često stari grčki pjesnici, napr. Eshil u *Okovanom Prometeju*. Moguće je da se Ovidije služio i Kalimahom.

delle Metamorfosi d' Ovidio.« Tako stoji napr. u rukopisu Vatik. bibl. Vat. Lat. 6900. Đurđević⁸ za Gučetića kaže: »Scripsit multa latino carmine, quaedam etiam italico, ut fabulam dramaticam Ius. Đurđević dakle, nije poznao hrvatski tekst ove melodrame.⁹ Slično stoji i u rukopisu br. 47 Male braće u Dubrovniku da je melodrama bila najprije napisana na latinskom (= talijanskom) jeziku. Ova formulacija uzeta je prema vijesti S. Crijevića.¹⁰ O djelima Dživa Gučetića napisao je raspravicu Salko Nazečić.¹¹ On dokazuje kako Gučetić preuzete elemente fabule razrađuje i proširuje u melodramu, dodajući više muzičkih elemenata. Nazečić u melodramskom tekstu vidi u izrazi i mislima nekih sličnosti i sa Gundulićem. Nije potrebno sumnjati da li je komad bio prikazivan.¹² U spomenutom rukopisu čitamo i ovo: »šene su polja polak rike Inakove u Arkadiji.« Gučetić je zbog dramske kompozicije morao dodati neka lica (morski bog Protej, vila Klori, skup pastira, skup vila) i neke nove detalje (U Ovidija napr. nema ni spomena da se Ija bavila lovom, tamo se ne spominje ni Dijana, zaštitnica lova i djevičanstva itd.).

Od deset Ovidijevih stihova (590—600) Gučetić u početnim scenama stvara oko 200 osmeraca, kojima Jove (Jupiter) izjavljuje svoju ljubav Iji. Nalazimo i u početnim scenama pojedinačno mjesta gdje se naš pjesnik tijesno drži originala; isp. napr. st. 299—310:

Hodi žarko kad uzdiže	čuvana ćeš bolje biti
k' nebu sunce zrake svoje,	višnji Jove kad te usprati.
i uzlazeć kad najniže	Nisi viku srećna iziti
strane od svijeta razgrio je.	mogla sama lov loveći
I ako hoćeš k polju otiti	ko ćeš sa mnom drag slijedeći
pak zvijske za tjerati,	od ljubavi lov loviti.

sa Ovid. st. 590—595:

... »pete«, dixerat, »umbras
 Altorum nemorum« (et nemorum monstraverat umbras)
 »Dum calet et medio sol est altissimus orbe!

⁸ o. c. str. 85.

⁹ Rukopis Male braće br. 47 (stari broj 129—25) sadrži prijepis Gučetićeve Io... (koju on prvo učini u jezik latinski (= talijanski), a istomako paka u svoj dubrovački god. 1653. — izvađena iz Ovidija.

¹⁰ Isp. Kolendić, bilj. 464: Ioannes Hieronymi de Gozze... hanc tragicomaeiam ragusio carmine ex latino redditam transtulit in illyricum anno 1651.

¹¹ Isp. Glasnik prof. društva VIII, Beograd 1928, str. 277—285, 342—354. Vidi još i M. Pantić, *Salko Nazečić i dubrovačka književnost*, u *Zborniku radova posvećenih uspomeni S. Nazečića* (Filoz. fakultet u Sarajevu 1972).

¹² Pavić je mislio da drama spada u anagostičke, tj. određene samo za čitanje. Isp. *Historija dubrovačke drame*, Zagreb 1871. str. 175.

Quod si sola times latebras intrare ferarum,
Praeside tuta deo nemorum secreta subibis,
Nec de plebe deo...

Kad se Ija odbivši Jovovu ponudu dala u bijeg («Ovdi Io bježi»), vrhovni bog nastoji da je ustavi prijetnjama:

Ah, ne bježi, rajska vilo,	ni ćeš moći u tminami
komu ne mož'vik uteći	ugrabit se viku meni.
ni ugrabit lice bilo	Ali, pokli molbe moje
tvojijem tijekom tjem trčeći.	neć' ohola uslišiti,
Er sad maglam i sjenami	sila (kad hoć') misli tvoje
prikriti ću sej zeleni,	moć' će sama ustaviti. ¹³

(st. 361—382)

Junona traži muža sluteći nevjeru:

Ah, u višnjoj ne moć strani	Strah me druzi ljubav moju
moga Jova nigdi imati,	u onoj gustoj da dubravi
<i>davnja sumnja ka me rani</i>	sad mi ugrabit ne nastoju,
umornu me ovdi svrati.	čim sam srdžbe oganj pravi. ¹⁴

(st. 391—398)

Kako Ije nema, drugarice¹⁵ ju traže. Boje se da je nije možda rastrgla zvijer. U međuvremenu Jove, bojeći se Junone, svoju dragu pretvori u kravu. — Kor mudro odgovara vilama da ljudi ne mogu znati božju volju.¹⁶ Dolazi Junona te se stade diviti lijepoj kravi. Kad je počela da je od Jupitera traži na poklon, ovaj ne zna šta da radi:

Er ako bih zabranio	S razlogom bi ka sumnjila,
od družice davnje moje	druga je ondi da prilika,
u onoj slici lijepu <i>Io</i> ,	neg ku kaže ona slika
odkrrio bih njoj tad što je.	kad branjena njoj bi bila.

(st. 595—602)¹⁷

¹³ Za prvu strofu isp. Ovid. st. 597: Ne fuge me!... Druga i treća strofa odnose se na st. 599—600:

Cum deus inductas lata caligine terras
Occuluit tenitque fugam rapuitque pudorem

Prema tome u rukopisu stoji »Ovdi se oscurava scena ili potamniva.« U ovoj sceni Gučetić se vrlo malo drži Ovidijeva teksta.

¹⁴ Za ovu scenu drađu je uzeo iz Ovid. st. 600—610; cit. strofe isp. sa st. 605—606:

Atque suos coniux ubi sit, circumspicit, ut quae
deprensi totiens iam nosset furta mariti.

Na kraju scene stoji: («Ovdi se prosvjetljiva scena», što se odnosi na Ovid. st. 609: *nebulas recedere iussit*).

¹⁵ To su Najade; isp. Ovid. st. 642... Naiades.

¹⁶ Gučetićeva je obrada u ovoj sceni samostalna, bez vzeze sa Ovid. tekstom.

¹⁷ Isp. Ovid. st. 617—621:

Quid faciat? crudele suos addicere amores;
Non dare suspectum est. Pudor est qui suadeat illinc,

U drugoj sceni pojavljuje se Argos, Ijin čuvar. Inako uzalud tužan traži kćerku. Klori mu svraća pažnju na riječi koje kravica nogom piše u pijesku. On čita njenu tužaljku; isp. st. 888—892.¹⁸

Potresne Ovidijeve stihove 658—661:

At tibi ego ignarus thalamos taedaſque parabam,
Spesque fuit generi mihi prima, secunda nepotum:
De grege nunc tibi et de grege natus habendus.
Nec finire licet tantos mihi morte dolores.

kojima Inako oplakuje sudbinu svoje kćeri, Gučetić vjerno transponira:

O ma ćerce, tvojom virom	Ki ću samo sinke tvoje
tako li ćeš veseliti	i unuke me gledati,
moju staros tvojijem pirom,	gorske zvijeri, samo koje
ta li će mi čas iziti?	ti ćeš odsad porađati.

(st. 931—938)

Sad iz stada, vajmeh meni,	i moj unuk, tvoj ljubljeni
tebi će se drug iskati,	iz stada će sin se imati.

(st., 947—950)

I nesrećnom ćajku tvomu	da u vaju već hudomu
ne može se dopustiti	može život dovršiti.

(st. 967—970)¹⁹

Neobično je da Gučetić, koji je inače ovu scenu, za razliku od drugih, naširoko razvio, nije iskoristio neka vrlo lijepa mjesta originala. Takvo je napr. mjesto ono u st. 635—647, koje spada u najljepša mjesta u Metamorfozama i koje svjedoči o Ovidijevoj umjetnosti. Stoga mislimo da Gučetićev postupak, tj. ovakvo ispuštanje, umanjuje umjetničku vrijednost ove melodrame.

U Metamorfozama je opširno prikazana metamorfoza Siringe u trstiku od koje Pan pravi frulu (st. 673—715). Dok je Ovidije na tom mjestu učinio digresiju, Gučetić zbog dramske radnje metamorfozu samo spominje.

Hinc dissuadet amor. Victus pudor esset amorc;
Sed leve si munus sociae generisque torique
Vacca negaretur, poterat non vacca videri.

U st. 619—621. vidljiv je trag suazorija. Retorika ovih Ovid. stihova izražena je blijedo u Gučetićevim strofama.

¹⁸ Littera pro verbis, quam pes in pulvere duxit,
Corporis indicium mutati triste peregit.

¹⁹ Inakova tužaljka izvedena je mnogo šire nego u orig. Ovid. tekstu.

Merkurije je bio uspavao Argosa, ubio ga i oslobodio Iju. Junona se zbog Argosove smrti osvećuje Iji, tjer, a je u ludilo i strah. Na kraju na Jupiterove molbe popušta, i Ija u Egiptu dobiva svoj pravi lik. Isp. st. 1553—1564:

S tijela dlake utekoše,	i priliku od diklice
uši kraće se učiniše,	za kom Jove njegda mraše.
manje oči izidoše,	Ni od prednje sve prilike
u se se usne sve skupiše.	drugo u njoj osta veće,
I žudeno prednje lice	neg bjeloća ka u vike
ruke i noge ukazaše,	ostavit je veće neće. ²⁰

Gučetić u posljednjoj sceni aludira na Ovid. st. 630—648, koji u dramatizaciji nisu bili došli do izražaja.²¹

Izida (Ija) se na koncu oprašta od svojih bivših drugarica, od svog oca i „odhodi put neba”.²² Kor završava refleksijom kako poslije muka dolazi uživanje.

Rečeno je da je mehodrama ili tragikomedija bila najprije napisana na talijanskom jeziku, zatim prevedena na hrvatski. Nije lako kazati od koga je naš pjesnik dobio sugestiju za ovu dramatizaciju. Dok je kao isusovac boravio u Italiji, imao je Gučetić prilike da se upozna i s kojom talijanskom obradom Ovidijeve priče. To mu je moglo dati poticaj da se i sam okuša u istom poslu. Kako je Gučetić ostao u isusovačkom redu do svoje 40. godine, a za *Io* se navodi da je „istomačena godišta 1653”, drama je nastala dok je on još bio redovnik. Palmotićeve mitološke drame mogle su, pored talijanskih, vrlo lako utjecati na našeg pjesnika. *Andromeda* mnogo podsjeća na *Io*. I u jednoj i u drugoj govori se o stradanju djevice i o nagradi za pretrpljene muke. Što se tiče pitanja je li pjesnik svoje djelo uspio dotjerati, možemo dati negativan odgovor: Na nekim mjestima dikcije je vrlo loša, na nekim opet mjestima Gučetić nije uspio da složenu sintaksu u dugim periodima izvede harmonično. Isp. st. 1203—1216 (priča o Siringi). Ovidijeva priča

²⁰ Isp. Ovid. st. 739—743:

Fitque, quod ante fuit: fugiunt e corpore saetae,
Cornua decrescunt, fit luminis artior orbis,
Contrahitur rictus, redeunt umerique manusque
Ungulaeque in quinos dilapsa absumitur ungues:
De bove nil superest formae nisi candor in illa;

²¹ Isp. Ovid. st. 630—634:

Luce sinit pasci; cum sol tellure sub alta est,
Claudit et indigno circumdat vincula collo.
Frondebis arboreis et amara pascitur herba
Proque toro terrae non semper gramen habenti
Incubat infelix limosaque flumina potat.

²² Ondašnje je gledaoce impresionirao prizor kako Izida odlazi na krilatom konju put neba. (sjetimo se da u Palmotićevoj *Andromedi* Persej na krilatom konju dolazi na pozornicu). Tome je vjerojatno pridonosio i muzički efekt.

sadrži 165 stihova,²³ Gučetićeva obrada 1818 osmeraca.²⁴ Nazečić je u raspravi naveo više negativnih strana Gučetićeve drame.²⁵ Ondašnji dramski pisci i publika poklanjali su naročitu pažnju vanjskim scenskim efektima, muzici, dekoraciji pozornice, pompoznosti. Možda je bilo interesantno vidjeti na pozornici stookog Argosa, zatim Izidu koja na krilatim konjima odlazi na nebo i dr. Inače nije teško zapaziti da u prikazivanju ima malo poezije. Ove okrutne priče u Ovidijevim Metamorfozama na kraju same priče gube svoju prvotnu grubost i tragiku. I u *Iji*, kao i u Palmotićevoj *Andromedi*, konac drame ima slično obilježje. Sve karakteristike Palmotićeve dramatizatorskog rada, koje je dobro zapazio osobito M. Kombol, dolaze do izražaja i u Gučetića. Razlika je u tome što je Gučetićev izraz mnogo slabiji od izraza Palmotićevih mitoloških drama. Pravu predodžbu o ovim melodramata ne možemo imati, budući da slabo znamo kako su one izgledale na pozornici i kakav im je bio balet.

Antun Krivonosović (†1638)

Od Antuna Krivonosovića, koji je živio u doba Gundulića, imamo rukopisnu dramsku epizodu ili mitološku fabulu *Intromedija od Parisa i od pastira* ili (po novijim prijepisima) *Paride sudi od tri božice, koja je od njih naljepša, u dubravi od Ide*. Tema ove „međuigre“ je Parisova presuda (Iudicium Paridis) trima boginjama na brdu Idi u Troadi. I ovdje u igri sudjeluju pastiri (Zelenko, Biserko, Radmio), a važnu ulogu ima i kor. Prije Krivonosovića priču je obrađivao Nikola Nalješković (druga ekloga). Naš se pjesnik mogao inspirirati i kojom talijanskom obradom (napr. GB Marinom). Moguć je utjecaj i likovne umjetnosti (djela sa mitološkim prizorima). Poznato je da je Flamanac Rubens Peter Paul (1577—1640), koji je živio u Mantovi, stvorio više djela sa mitološkim prizorima (Persej i Andromeda, Venera i Adon, Hero i Leander, Parisov sud). Što se tiče antičkih djela, ne može se pouzdano reći koje je pjesniku moglo dati inspiraciju. Slikarima, koji su od 16—19 stoljeća prikazivali *Parisovu presudu*, dala je inspiraciju scena u Ovidijevoj heroidi 16, 51—86. U Palmotićevoj *Eleni*, st. 217—260, 281—304 također nalazimo ovaj prizor. Isti je prizor prepjevao i Hanibal Lucić u svom prijevodu šesnaeste heroide (st. 79—106). Nije ovdje mjesto da govorimo o

²³ Ne oko 200 stihova, kako je navedeno na str. 350. rasprave S. Nazečića.

²⁴ Nazečić kaže okruglo: oko 1 700 stihova.

²⁵ o. c. str. 350—355.

tome jesu li st. 39—142 16. heroide interpolirani ili nisu. Oni mogu biti sumnjivi, ali ipak dolaze u većini izdanja Heroida.

Sadržaj Krivonosovićeve scene spada u događaje iz priče o trojanskom ratu prije Ahilove srdžbe. Osnutak Troje i Parisova mladost bili su poznati iz srednjovjekovnih obrada trojanske priče. Tako iz 4. st. postoji latinski prijevod „Dnevnika trojanskog rata“. Ppomenute događaje prikazuju i druga djela. Našem je pjesniku, vjerojatno, bila najpristupačnija Ovidijeva obrada ove priče iz 16. heroide, a mogao je biti inspiriran i Palmotićeovom *Elenom*, iako je ova prikazana god. 1640 (Krivonosović je, prema Saru Crijeviću, umro 1638). Spjev smo pregledali i prepisali iz rukopisa br. 663 Naučne biblioteke u Dubrovniku. Već je Pavle Popović primjetio da u spjevu ima prijatnih, lijepih i nježnih mjesta; isp. st. 145—165:

Kor:

Eto, slavni Paride.
Oči tve vide
Lijepe božice
Kim rajsko lice
Pomno pogleda,
Ne krsmaj, ni preda,
Neg lijepos sudi
Jer tako žudi
Bog Jove na nebi,
Tim ih šlje k tebi.

Hodi, Đunone, hodi,
Kolo izvodi,
Prva objavi
Ures gizdavi,
Paka žuđena
Palade hrabrena
Za tobom bit će,
Najposlije i prit će
Razbludna i blaga
Venere draga.

Navest ćemo nekoliko paralela iz kojih će se vidjeti da se Krivonosović drži Ovidija. St. 61—62, 65—69;

Constitut ante oculos, actus velocibus alis,
Atlantis magni Pleionesque nepos.

Tresque simul divae, Venus et cum Pallade Iuno,
Graminibus teneros imposuere pedes.

Obstipui gelidusque comas exexerat horror;
Cum mihi: „Pone metum, nuntius ales ait.

Arbiter es formae: certamina siste dearum,
Vincere quae forma digna sit una duas.”

uporedimo sa Krivonosovićevim st. 81—98:

Paride: Nu koje vidim sad božanstvo na svijeti
Ovako iznenad put mene gdi leti?

Merkurio:

Ne straši se ni pripada,
O pastiru slavne Ide,
Zamjernosti čudne sada
Ako oči tvoje vide.

Merkurio sam glasnik zvani
Navijestiti došo tebi,
Kû je odluku Jove izbrani
Utvrдио sad na nebi.

Sred divjačne sej dubrave	Ti razgledaj njih lijeposti
Prićće k tebi sad ohole	I pomnjivo sve razberi,
Tri božice prigizdave	Ter s tvojome pak mudrosti
I prid tvoj sud stat će gole.	Za najljepšu jednu oberi.

Stihovi 85—87:

„Nos dabimus quod ames et pulchrae filia Leda
 Ibit in amplexus, pulchrior ipsa, tuos.”
 Dixit et ex aequo donis formaque probata

u našoj parafrazi glase:

Venere:	Paride:
Uživati mož'do skora	Ljepota se tvoja broji
Ti Grkinju lijepu Elenu	Ljepša neg su sve lijeposti,
Sred carskoga tvoga dvora,	Tebi samoj tim dostoji
Ja jabuku pozlaćenu.	Jabuka ova slavna dosti.

Lako se možemo uvjeriti da scena nije bez duha i svježine. Privlačne su naročito korske partije, od kojih smo naveli st. 145—165. Raznoliki stihovi: peterci, osmerci, dvostruko rimovani 12-erci daju spjevu neku privlačnost. U kraćim stihovima prikladnim za muzičke partije, namijenjene melodramskom i ljubavno-pastoralnom ugodaju, bolje se mogla izraziti fina oštromnost, a čitaoci (gledaoci) napeto su pratili radnju.

Anonimne parafraze Ovidijevih pjesama

Parafraza elegije *Tristia* I, 1 u rukopisu broj 726 *Male braće* u *Dubrovniku*²⁶ pokazuje iste karakteristike kao i ostale dubrovačke parafraze. 64 distiha prenesena su u 64 strofe. Isp. st. 15—16:

Vade, liber, verbisque meis loca grata saluta:
 Contingam certe, quo licet, illa pede.

i prijevod:

Podi, pismo, i svakako	u ka doć'ću, ako ikako,
mjesta ugodna pozdravi mi,	s 'hipom, s 'listim ol s 'mislimi.

U parafrazi ima i vrlo loših stihova, koji kruto i nepjesnički prenose Ovidijev distih; tako napr. strofa

Od sve trojice nemoj tkoga,	ako čutiš tvorca svoga
ja ti velim, priljubiti,	da te izući tkoj ljubavi. ²⁷

²⁶ Na str. 22—28 nalazi se »Publija Ovidija Nazona pjesan prva žalosna složena po neznanom piscu u jeziku slovinski«. Rukopis je iz 18. stoljeća.

²⁷ Isp. što o glagolu *čuti* koga kaže I. Stojanović u *Dubrovačkoj književnosti*, str. 136, 217.

koja se odnosi na st. 115—116:

Deque tribus, moneo, si qua est tibi cura parentis,
Ne quemquam, quamvis ipse docebit, ames.

Prevodilac elegije *Tristia* I,3 u rukopisu R 5221 Sveučilišne bibl. u Zagrebu²⁸ na više mjesta prevodi netačno i nejasno. Tako u samom rukopisu uz prijevod st. 75—76 čitamo nečiju bilješku „Questo distico non è tradotto fedelmente, anzi in un senso del tutto diverso dal latino.” Možda je naš prevodilac imao drugu lekciju teksta, različitu od one kojom se rukovodio pisac ove bilješke. I u ovom prijevodu četvrta elegija nalazila se u sklopu treće elegije.²⁹

Đuro Hidža (1752—1833)

Naš poznati pjesnik i prevodilac rimskih pjesnika okušao se i na prijevodu nekih Ovidijevih elegija. Dosad nisu bili poznati rukopisi tih njegovih prijevoda. Posljednjih godina našli su se i autografi³⁰ među nezavedenim rukopisima Male braće. U ruk. br. 425 iste biblioteke čuva se Kaznačićev prijepis prijevoda (*Tristia* III 1, 3, 4, 7, 8)³¹. *Elegija* III 1. Figurativnim izražavanjem, naročito personifikacijom, Ovidijeva slika postaje življa i konkretnija. Pogledajmo stihove

Clauda quod alterno subsidunt carmina versu,
Vel pedis hoc ratio, vel via longa facit.
Quod neque sum cedro flavus nec pumice levis,
Erubui domino cultior esse meo.
Littera suffusas quod habet maculosas lituras,
Laesit opus lacrimis ipse poeta suum.
Si qua videbuntur casu non dicta latine,
In qua scribebat, barbara terra fuit.

Ovidijeva duhovitost i dubina zapažanja primjetna je i u parafrazi:

Što dvostruka pjevanja je	Što na pismu mnoga slova
I stupaji nje su hromi,	Tuj smrčena iznadu se,
Il to narav njoj podaje,	To cić cvila pjesnikova
S duga puta il ohromi.	Učiniše grozne suze.
Žto ja s čedrom ne žutim se,	Upisano ak' nije svime
Nit me plutac glatka stvara,	Ko Latinci pišu ini,
Bit uresan svim stidim se	Pisa on ljudim meu divljime
Već od moga gospodara.	U nemilij pokrajini.

²⁸ Rukopis sadrži s lijeve strane latinski tekst sa prijevodom Joza Betondića, a s desne strane anonimni prijevod.

²⁹ U izdanjima iz. pol. 18. st. elegije I 3 i I 4 činile su cjelinu.

³⁰ Rukopis ima 35 str.

³¹ »Treća knjiga boležljivih pjesama Ovidija Nazona ponašena«.

Anafore (quod, quod, quod) i eliptično izražavanje u pentametri, čime je prikazivanju dao svečaniji ton i neku kratkoću i punoću izraza, jasno se odrazilo i u gornjim strofama, koje kao da imitiraju Ovidijev stil.

Dvostruko rimovani 12-erci, kojima su prevedene elegije 3. i 4. djeluju nekako zakašnjelo u početku 19. stoljeća. Ovom metričkom formom poslužio se Hidža i u nekim drugim svojim prijevodima rimskih pjesnika. Ritam ovih 12-eraca poklapa se donekle sa tonom Ovid. elegija. Iz treće elegije uzet ćemo st. 65—75 koji su karakteristični jer je njima pjesnik -prognanik htio izraziti svoju poljednju volju:

Ossa tamen facito parva referantur in urna:
 Sic ego non etiam mortuus exul ero.
 Non vetat hoc quisquam: fratrem Thebana peremptum
 Supposuit tumulo rege vetante soror.
 Atque ea cum foliis et amoni pulvere misce
 Inque suburbano condita pone solo.
 Quosque legat versus oculo properante viator,
 Grandibus in tumuli marmore caede notis:
 »Hic ego qui iaceo, tenerorum lusor amorum,
 Ingenio perii Naso poeta meo.
 At tibi, qui transis, ne sit grave, quisquis amasti,
 Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.«³²
 (U zaklop zasute čin' kosti me prinit,
 s tve mrtav dobrote odgonik neću bit.
 Ne brane: Tebanski svoj u grob mrtav brat
 Proć kraljskoj zaprjeki bi od sestre ukopat.
 Njih prahom mirisnim i listjem napravi,
 Van grada s rukom tvom u zemlju pak stavi.
 Usijeci na ploči tuj slova velika,
 Njih prešno da oči prošiju putnika:
 »Nazon leži ovdik kom znanje naudi,
 Ljuveno er pjesnik pjevat se poludi.
 Tko prođe i spozna ljuvene sladosti,
 Ne štedi Nazona pokojit vik kosti.◊)

Dvostruko rimovani stihovi i broj slogova silili su pjesnika da mjestimično upotrebljava enjambemente, što ne odgovara našem današnjem ukusu. Više Ovidijevih izraza Hidža adekvatno transponira; isp. u st. 73. tenerorum lusor amorum=ljuveno er pjesnik pjevat se poludi. Lijepo je izrazio i Ovidijevo quisquis

³² Za ilustraciju modernog prijevoda Ovid. elegija, evo prijevod četiri posljednja stiha od Tona Smerdela (*Živa antika* XVII, 1967, str. 181):

Ovdje je sahranjen pepeo pjesnika pjesama lirskih,

Lirski Nazonu je dar crnu donio smrt.

Ipak, putniče, jer si ljubio, reći ćeš rado:

O Nazonov da prah vječni zakrili mir!

amasti: Tko spozna ljuvene sladosti. U posljednjem 12-ercu osjeća se kao da pjesnik antičke ritualne formule hoće da modernizira; isp. *pokojit vik kosti* (Nazona), što bi odgovaralo našem *pokoj vječni* (requiem aeternam). Ovdje je pjesnik upotrijebio kršćansku terminologiju.

Sedma elegija, koju je možda Ovidije posvetio svojoj kćerki, puna je očinske nježnosti. Poznate st. 31—34 (immortalitas litterarum):

Ergo desidia remove, doctissima, causas,
Inque bonas artes et tua sacra redi.
Ista decens facies, longis vitiabitur annis,
Rugaque in antiqua fronte senilis erit.

parafrazira:

Mudra si, kćerce, ostavi	Ženskoga lijepos sva lica
Uzroke isprazne ludosti,	S vremenom tijeka izgine,
U knjigah život zabavi	I spane jasna ružica
I slijedi uma svjetlosti.	S tamnosti kože i oštine.

Izrazima *isprazna ludost* i *uma svjetlost* dobro je pogoden smisao imenicâ *desidia* i *sacra*. Pjesničku inventivnost pokazuje više druga strofa, iako je u njoj Ovidijeva konkretnija slika (st. 34) nešto ublažena: glatka koža u starosti postane gruba i potamni. U dikciji jasno se osjeća utjecaj tradicionalne dubrovačke poezije, kao i utjecaj Hidžinih originalnih ljubavnih pjesama.

U prijevodu osme elegije Hidža je izostavio st. 9—10; ne znamo zašto. Na dotičnom mjestu u rukopisu ostavio je prazninu. Sličnu pojavu primijetili smo u rukopisu njegova prijevoda Tibulovih elegija (II 5), gdje je dakoder ostavio nepreveden jedan distih, a sa strane na rubu naveo original. Slično je postupao i Marko Bruerević u prijevodu Propercijeve elegije III, 13.

Pogledajmo kako je Hidža preveo st. 11—14, u kojima Ovidije sebe apostrofira:

Stulte, quid haec frustra votis puerilibus optas,
Quae non ulla tibi fertque feretque dies?
Si semel optandum est, Augustum numen adora,
Et quem laesisti, rite precare deum.

Ludče, ti si požudio,	Ako no hoćeš srca tvoga
Pun djetinje prazne nade,	Da požuda ispuni se,
Što niti imaš, nit si imio,	Moli Augusta jakno Boga
Niti možeš steć ikade.	Koga uvrijedit ne šteti se.

Očito je da je Hidžino izdanje u st. 14. imalo lekciju *laesisti*, a ne *sensisti*, kako imaju neka druga izdanja. Izraz *votis puerilibus* izražen je adekvatno: *pun djetinje prazne nade*. Smi-

sao *si semel optandum est* u Ovidija je izražen precizno, dok to za Hidžinu parafrazu ne možemo reći.

Hidža je vrlo zaslužan za prevođenje rimskih pjesnika u Dubrovniku. Preveo je Horacijevu liriku, Vergilijeve pjesme, Tibulove elegije, zatim nekoliko Katulovih i Ovidijevih pjesama. Značajnijeg prevodioca u Dubrovniku početkom 19. stoljeća nije bilo.

Marko Bruerević (oko 1765—1823)

Pomalo nas iznenaduje činjenica da Dubrovčani nisu prevodili ni *Amores* ni *Ars amandi*. Stoga su za nas vrlo interesantni Bruerevićevi prijevodi *Amores I 4 i I 5* u rukopisu br. 141 Naučne biblioteke u Dubrovniku.³³ Za razliku od drugih prevodilaca-parafrazatora Bruerević prevodi mnogo vjernije, i u tom pogledu pokazuje više svježine i originalnosti. Bruerević je izabrao dvije zaista karakteristične Ovidijeve elegije, pune senzualnih opisa, elegije iz kojih se već nazire Ovidijeva ljubavna strategija.³⁴ Ovidijevi stihovi ne gube gotovo ništa u Bruerevićevoj parafrazi; isp. st. 51—52 eleg. I 4:

Vir bibat usque roga: precibus tamen oscula desint,
Dumque bibit, furtim, si potes, adde merum.

Vojna nukaj sved da pije, kradimice, čim uspije,
nu ga moli bez celit ga; nadoli mu za opit ga.

Glavne karakteristike Ovidijevih *Amores*: fino psihološko zapazanje, znalačko izlaganje, slikovita poređenja, zanos, otvorenost i odvažnost u izlaganju, — sve je to došlo do izražaja u ovoj elegiji. Senzualnost je izražena osobito stihovima 41—50:

Haec tamen aspiciam, sed quae bene pallia celant,
Illa mihi caeci causa timoris erunt.

Nec femori committe femur nec crure cohaere,
Nec tenerum duro cum pede iunge pedem.

Multa miser timeo, quia feci multa proterve,
Exemplique metu torqueor, ecce, mei.

Saepe mihi dominaeque meae properata voluptas
Veste sub iniecta dulce peregit opus.

Hoc tu non facies, sed, ne fecisse puteris,
Conscia de tergo pallia deme tuo.

³³ »Pjesni razlikijeh starijih pjesnika iz latinskog jezika u slovenski prinesene po Marku Bruereviću.«

³⁴ Savjetuje dragoj kako da se ponaša na gozbi uz svog »muža«.

Nu i to gledat trebovat će,	Ter izgledom brinem ti se
Ali što no kriju kavade	Sam svojime i od šta opravih.
Meni od sumnje uzrok dat će	Čestokrati ja i ma mila
Vele viši, teške i jade.	Tako želju ispunismo
Zato nemoj k' njemu stoje	Ter haljina ispod krila
Bedra uz bedra prisloniti,	Prešno posal opravismo.
Ni nožice lijepe tvoje	To ti nećeš učiniti,
S njegovijem sastaviti.	Nu da ne bih mnil da radiš,
Mnozijeh stvari bojim ti se,	Trijeba ti se lijepo otkriti,
Er bezočno dosta pravih,	Hoću skute da razvratiš.

Prijevod karakterizira neka jednostavnost, bez mnogo parafraziranja, i u tom pogledu, tj. u tehnici prevodenja, Bruerević podsjeća na Fraticu Sorkočevića. Dakako, jedan na drugoga nije mogao ni u čemu uticati, a i materija koju su prevodili sasvim je različita. Sorkočević i drugi bavili su se Heroidama, koje karakterizira ozbiljnost i prikazivanje tuđih ljubavnih doživljaja. Materija koju prevodi Bruerević sasvim je druga: Ovidije u svojim ljubavnim elegijama prikazuje nestašluke i svoje i tuđe. Što se tiče elemenata pjesničke dikcije, Bruerević se u tome podosta udaljava od dubrovačke književne tradicije, osobito u vokabularu, koji se, kako nam izgleda, približava više ondašnjem svakodnevnom govoru.

U tečnoj pjesničkoj dikciji elegije I, 5 naročito se očituje Ovidijev pjesnički talenat.³⁵ Ovdje ćemo u cjelini objaviti Bruerevićev prijevod ove elegije:

Bilo je ljetu; sunce u dvoje	Razasute crne prame.
Bješe danak razdijelio;	Babilonska tač kraljica,
Na pernice istom moje	Kad je Nino svede, bijaše,
Bjeh se za usnut ja pružio.	Tač Laide bijahu lica,
Ne do kraja ljubljaše se	Grška mladost ku ljubljaše.
Pritvoreni svi prozori,	Premda malo smetaše mi,
Te u ložnici viđaše se	Tanko ruho š nje htjeh svući;
Ko se u gustoj svijetli gori.	Ona stidna branjaše mi
Jak' se vidi za planine	Svijuv' se u njem i krijući.
Kad se stoprv zrak sakrio,	Nu dočim se hrve tako,
Ol kad su ošle noćne tmine	Jakno odoljet ko ne haje,
A dan jošter ne prespio.	Nadjačat je bi prem lako,
Bijaše svjetlost kakva se ište	Same svoje cjeća izdaje.
Za stidljivijeh djevojaka,	Kad je oteto š nje odilo,
Er u njome nač skrovište	Iagu ostavi preda mnome;
Sramežljivstvu misli svaka.	Čemu bi se zabavilo
Raspasanu eto u odijelu	Ja ne opazih tijelu u onome.
Ma Korina prespije uza me,	Kakvo rame! ke mišice
Vratu imajuć po bijelu	Vidjeh, takoh, prem ugodne!

³⁵ U elegiji dominira senzualnost: pojava drage i opis njezina tijela.

Ke pupčane dvije dojčice	Ništa vidjeh da nije blago;
Na opipu ruci zgodne!	Dobavih se gole tako
Kakve prsi podponosne,	I pretiskoh drago uz drago.
Ravan trbuh ko snijeg bio!	Zna se ostalo bez kazati;
Bože! koj bok! ke mladose	Padosmo oba umoreni:
Bedre tuj sam ja vidio!	Da bog da se čestokrati
Tko bi skazal čudo svako?	Tako vratit podne meni!

U elegiji dominira senzualnost, a mitologije uopće i nema. Pretežnom upotrebom daktilskog ritma ističe se živahnost radnje (Elegija ima ubrzanj ritam!), a sve se to stapa sa sadržajem u harmoniju tako da slika intimnosti sobe i ljubavne scene biva sugestivnijom. Zato ova elegija po svojim izražajnim kvalitetima spada u najljepše Ovidijeve elegije. Bruerevićevi stihovi 13—16 prijevod su Ovidijevih st. 7—8:

Illa verecundis lux est praebebenda puellis,
Qua timidus latebras spere habere pudor.

U Ars amandi taj je savjet izražen ovako:

Nec lucem in thalamos totis admitte fenestris:
Aptius in vestro corpore multa latent (III, 897—898)

Slika djevojke koja se opire nasrtaju mladića:

Deripui tunicam; nec multum rara nocebat,
Pugnabat tunica sed tamen illa tegi. (13—14)

u Bruerevića je još slikovitije izražena; isp. osobito treći i četvrti osmerac sedme strofe. Iako je original često i doslovno preveden, adekvatno su izražene Ovidijeve misli i pogođene slike; isp. st. 19—20:

Quos umeros, quales vidi tetigique lacertos!
Forma papillarum quam fuit apta premi!

i Bruerevićevu desetu strofu. Ovidijevo *quid referam* (st. 23) dobro je transponirano: *Tko bi skazal čudo svako?* Ovdje je imenica *čudo* dobila specijalno značenje u kontekstu.

Iako Bruerević slijedi maniru svojih prethodnika, nastoji da ipak bolje i vjernije prevodi. Čini se da se on želio osloboditi prevodilačke tradicije dubrovačke i krenuti novim putem. Vidi-mo to na njegovim prijevodima Horacija, gdje je upotrijebio me-tar originala.³⁶ Što se tiče Bruerevićeva jezika i stila, opažamo da se on ponešto udaljava od tradicionalnog književnog jezika u Dubrovniku. Podsjetimo se da je Bruerević bio u službi francu-skog konzula u Travniku, gdje je poprimio mnoge osobine govora u Bosni. Nalazimo morfeme i riječi koje su prodirale u jezik

³⁶ Isp. rukopis 331 Naučne bibl. u Dubrovniku; V. Vratović, Neko-liko Bruerevićevih prijevoda iz Horacija, *Živa antika* IV, 2, Skopje 1954.

istom u 19. stoljeću. Tako on u složenicama mjesto prijedloga *pri* upotrebljava *pre*: prespio mj. prispio, pretiskoh mj. pritiskoh (u ovom prijevodu), predobiti mj. pridobiti, prepustiti mj. pri-pustiti (u prijevodu Tibulove elegije I, 2).³⁷

H V A R

Hanibal Lucić (1485—1553)

Hvarski prijevod Ovidijevih djela prvi su prijevodu ovog rimskog pjesnika u hrvatskoj književnosti. Pjesnik ljubavi i mladosti, Hanibal Lucić pojavljuje se kod nas kao prvi prevodilac Ovidija. Lucićevo gledanje na književnost razabire se i u pismu pjesniku Jeronimu Martinčiću, kojemu šalje svoj prepjev Ovidijeve heroide. Ovidija naš pjesnik smatra »izvršnim pisnivcem«. Ovidijevu je »pjesan« sačuvao, jer »u njoj ničtore moga ne biše... a čtono samo sobom jest lipo, u što hoć da obučeš, grubo sasvim biti ne more«. ³⁸ O Lucićevu prepjevu heroide *Pariž Eleni*³⁹ odavno je napisao raspravu Franjo Maixner.⁴⁰ Rasprava ima dva dijela. U prvom⁴¹ se govori o starim izdanjima Ovid. Heroida, o dvjema varijantama, o starim komentarima, dokazuje se kojim se izdanjima Lucić služio i koje je komentare koristio. U tom dijelu Maixner dokazuje da se Lucić služio dvostrukim izdanjima Heroida: izdanjem koje nije sadržavalo one umetnute stihove 39—142⁴² i izdanjem u kojem su se ti stihovi nalazili.⁴³ Prvo izdanje bilo je snabdjeveno komentarima Antonija Volsca i Ubertaina Clerica iz god. 1492, drugo je bilo *Aldina* sa opaskom štampara Alda Manucija da je autentičnost st. 39—142 sumnjiva.⁴⁴ Maixner misli da je prijevod mogao nastati između god 1503—1515.⁴⁵ U drugom dijelu rasprave govori Maixner o karakteristikama prijevoda: uticaji spomenutih komentara, uticaji petrarkističke poezije i kršćanski elementi u prijevodu.⁴⁶ Osvrnut ćemo se na nekoliko mjesta Lucićeva prepjeva. St. 279—280: Parce datum fatis, Helena, contemnere amorem:

³⁷ Isp. što o tzv. dubrovačkim idiotizmima kaže Orsat Pucić u *Dubrovniku* za god. 1847. ispred *Plandovanja* Dživa Bunića.

³⁸ Isp. *Forum* 9—10 1967 (M. Franičević).

³⁹ SPH VI (1874).

⁴⁰ *Rad* 91 (1888), str. 81—121.

⁴¹ o. c. 81—100.

⁴² o. c. Dokazuje se time što se iza st. 38. u prijevodu odmah nadovezuje st. 143 (39).

⁴³ Na to nas upućuje Lucićev umetnik (st. 81—106) koji se odnosi na spomenute st. u Ovidijevoj heroidi.

⁴⁴ Maixner je imao u rukama izdanje iz god. 1502—1503.

⁴⁵ o. c. str. 100.

⁴⁶ o. c. str. 100—121.

Sic habeas faciles in tua vota deos.
 (A zatoj tva slavna lipost ne razluči
 ljubav ku odavna višnji sud odluči.
 Tako bog ki vrh svih *lipotom te kruni*,
 sva tvoja na pospih *želinja ispuni*.)

Treći i četvrti 12-erac možemo uporediti sa početkom »lupke« M. Pelegrinovića.⁴⁷ Ovo mjesto u Lucićevu prepjevu ubrojili bismo u najuspjelija mjesta ovoga prijevoda. Rime su estetski doživljene, a sadržaj Ovid. pentametra pjesnik je transponirao *cum venustate*; isp. 12-erac *tako bog ispuni sva tvoja želinja*.

Razvodnjenost Ovidijevih misli pogledajmo na drugom primjeru. St. 295—296: Nunc ea peccemus, quae corrigat hora iugalis,

Si modo promisit non mihi vana Venus.
 (Sagrišimo sada što nam već sramota
 neće bit nikada po sve dni života;
 jer će sve naknadit prava vira ona,
 meu nami ka će bit vazda do okona.)

Ovidijeva duhovitost, koja dolazi do izražaja jasnije u vezi sa prethodnim distihom

Casta tamen tum sis, cum te mea Troia tenebit
 Et tua sim, quaesio, crimina solus ego

u Lucića nije izražena tako »sočno« kao u Ovidija; konkretna Ovidijeva slika nekako je »ublažena« parafrazom rel. rečenice u st. 295: jer će sve naknadit prava vira ona.

Navest ćemo dva primjera uticaja komentara Antonija Vojska i Ubertaina Clerica na Lucićev prepjev.

1) Kod Ovidja (st. 357) Pariz kaže o sebi:

Paene puer caesis abducta armenta recepi
 Hostibus, et causam nominis inde tuli.

Lucićeva parafraza kao da tumači Ovidijev pentametar:

i zatoj mene svak Aleksandrom zove
 kô ime junake zlamenuje one
 protivščine svake koji no odgone.

Lucić se na ovom mjestu koristio komentarom Ubertaina: »quia auxilium suis tulit et armenta recuperavit...⁴⁸

2) St. 249—250:

Pectora vel puris nivibus vel lacte tuamque
 complexo matrem candidiora Iove.

⁴⁷ Prema tome može se pomišljati da je i Pelegrinovićevo djelo nastalo u vrijeme nastanka Lucićeva prijevoda.

⁴⁸ Isp. Maixner o. c. str. 105.

parafrazira prema priči o Jupiteru-labudu i Ledi:

Biloću pri kih tad lebud bi izgubil
prilipu majku kad tvoju je poljubil.

Isp. Ubertin... ei cygno, in quem Iuppiter transformatus concubuit cum Laeda.⁴⁹

Lucićev postupak pri parafraziranju bit će nam jasniji ako uzmemo jedan odlomak originalnog teksta i uporedimo ga sa ovim prepjevom. Da bi naša analiza bila potpunija, poslužit ćemo se i sa kasnijim prepjevom Joza Betondića. Biramo Ovid. st. 301—318:

Cessit et »Idaei mando tibi, dixit iturus,
Curam pro nobis hospititis, uxor, agas.«
Negligis absentis, testor, mandata mariti:
Cura tibi non est hospititis ulla tui.
Huncce tu speres, hominem sine pectore, dotes
Posse satis formae, Tyndari, nosse tuae?
Falleris: ignorat; nec, si bona magna putaret,
Quae tenet, externo crederet ille viro.
Ut te nec mea vox nec te meus incitet ardor,
Cogimur ipsius commoditate frui;
Aut erimus stulti, sic ut superemus et ipsum,
Si tam securum tempus abibit iners.
Paene suis ad te manibus deducit amantem:
Utere mandantis simplicitate viri.
Sola iaces viduo tam longa nocte cubili;
In viduo iaceo solus et ipse toro.
Te mihi meque tibi communia gaudia iungunt:
Candidior medio nox erit illa die.

Lucić:

Kad pojde, rič ovuj do pokon izusti:
nepomnjom, ženo, čuj, gosta ne zapusti!
A ti rič ne scini njegovu, ni gosta
u nijednoj cini pri tebi ki osta.
Taj li, mniš, človik lud brez svake mudrosti,
da čini pravi sud od tvoje liposti?
Varaš se, jer da bi toj blago poznaval,
tujinu ga ne bi u stražu podaval.
Ako riči moje i ljubav i virnost
prignut te, gospoje, ne mogu na milost,
prigoda te sili lipša, neg kú bismo
mi sami prosili, ako ludi nismo;
luji, dim, od tvoga muža, ki no tebe
kon mene mladoga ostavi brez sebe.

⁴⁹ O. c. str. 107.

Ne ludi, nego van bit ćemo pameti
 prigoda taj za man ako nam proleti.
 Oto viš, svojima malo manj' rukama
 u tvoju me prima postilju brez srama;
 i ti ne protivi prijat me cić toga,
 ter muža uživi priprošćinu tvoga.
 Po svu noć u želji, koliko jest duga,
 ležim na postelji udovskoj brez druga;
 svu noć, meni mniti, s željicom veličkom
 na odru još i ti ležiš udovičkom.
 Za da se veselju ja i ti, ti moju
 spuni, a ja želju ispunit ću tvoju.
 Neg sunce poldnjeno svitlja će noć biti
 ona, kâ zajedno bude nas složiti.

Betondić:

Na pohodu tebi reče:
 Ti na moje mjesto budi,
 I dok budem ja daleče,
 Trojanskoga gosta bljudi.
 Nu njegove priporuke
 (Zaklinjem se) zaboravljaš:
 I nemirna gosta muke
 Bez brinutja svim ostavljaš.
 Je da misliš da tvoj vojno,
 U svôj svijesti bez krepости,
 Poznat može zadovoljno
 Tvoga uresa izvrsnosti?
 Ah, varaš se: vrijedan nije
 Procjenitelj blaga svoga;
 Er scienit ga da umije,
 Ne bi drugom pridavo ga.
 Da te nuka, nije trijebi,
 Ni riječ moja ni požuda,

On nam kaže sam po sebi
 zgodan način s manje truda.
 Nesvjesnija od njegove
 Naša pamet prem bila bi,
 Kad prigodu sreće ove
 Tako lijena pustila bi.
 Svojom rukom on sam vodi
 K tebi gosta ljuvenoga,
 Ah, služi se u slobodi
 Ludom svijesti muža tvoga.
 Ti bez družbe duge noći
 U pernici traješ sama:
 A ja sličnoj u samoći
 Sred trudna ih mjerim plama.
 Združilo nas, ah do mala
 Zamjenito uživanje,
 Ljepša bi nam tad noć sjala,
 Neg je sunce poludanje.

Oba prevodioca prepjevavaju original, ali u raznim metrima. Smisao originala dobro je pogodan na mnogim mjestima. Tako napr. u st. 305. *homo sine pectore* Lucić parafrazira: *čovik lud, bez svake mudrosti*, Betondić: *u svôj svijesti bez krepости*. Obojica su, dakle, smisao dobro pogodili. Ovidijev izraz *ipsius commoditas* u st. 310. ni Lucić ni Betondić nisu uspjeli adekvatno izraziti; Lucić parafrazira sa *prigoda lipša*, Betondić sa *zgodan način*, dok Ovidije misli na »uslužnost« koju Menelaj svojim odsustvom čini Parisu i Heleni. Isto se može reći i za *securum tempus* u st. 312 (I Lucić i Betondić upotrebljavaju ovdje imenicu *prigoda*). Pjesničkim dodatkom *s željecom veličkom* objašnjava st. 315: *sola iaces viduo cubili*. Isto tako 12-erac *ona*

ka zajedno bude nas složiti predstavlja komentar stihu 318. U Lucića ima izraza koji potpuno adekvatno transponiraju original. Dobar primjer bio bi st. 314. *utere mandantis simplicitate viri*, gdje je imenicu *simplicitas* = *bezazlenost*, *naivnost* preveo imenicom *priproščina*. I Betondićeva parafraza *luda svijes* dobro pristaje smislu originala.

Lijep primjer uticaja kršćanske terminologije vidimo na st. 177—178, koje je Lucić preveo sa 4 12-eraca; isp. treći i četvrti 12-erac:

Crkve ćeš još vidit iz nutri ter izvan
tač lipe da ćeš rit: pravo su božji stan.⁵⁰

Uticaj pretrakističke poezije je, jasno, najznačajniji u Lucićevu prepjevima (isp. »ma hvalo«, »ma kruno« i sl.)⁵¹ Lucićev je Paris mnogo laskaviji i galantniji od Ovidijevog.⁵²

Zašto smo u Lucićevu prepjevu dobili sasvim novog Ovidija? Odgovor nije težak. Zbog monotonihi 12-eraca, petrarkističkog stila i kršćanske terminologije, koja ne odgovara Ovid. poeziji. Oskudnost ljubavne frazeologije u Ovidija nadoknadio je Lucić galantnim izrazima svoga vremena. U Lucićevoj versifikacija dominira čakavska akcenatska osnova.

Petar Hektorović (1487—1572)

Hektorovićevi sastavci, str. 175—182 šeste knj. SPH pokazuju da je pjesnik poznao latinski jezik.⁵³ Ovidije mu je, čini se, bio drag pjesnik. Očito je to ne samo iz prijevoda⁵⁴ prvog dijela *Remedia amoris* (*Od lika ljubenoga*), nego i iz njegovih nekih pjesničkih poslanica iz kojih izbija Ovidijev uticaj. *Remedia amoris* prepjevao je Hektorović prije god. 1525.⁵⁵ Ovidijeva 144 stiha parafrazirana su sa 166 dvanaesteraca. Prepjev je pronađen istom koncem prošlog stoljeća u Starom gradu, u prepisu iz god. 1528.⁵⁶ N. Petrovski, koji se bavio Hektorovićem, nije mogao utvrditi da li je naš pjesnik prevodio sa latinskog ili sa

⁵⁰ o. c. str. 110.

⁵¹ o. c. str. 117.

⁵² Isp. napr. Ovid. st. 257—158 i Lucićevu parafrazu st. 254—248.

⁵³ Navodi se da je pisao i pjesme *De remedio amoris*, koje su izgubljene. Isp. D. Prohaska, Rad 178, str. 128. bilj. 4.

⁵⁴ Isp. Grada I, str. 1—8.

⁵⁵ Hektorovićev prijevod spominje Vicko Pribojević u *De origine successibusque Slavorum*, isp. izd. JAZU, hrv. latin. knj. I, Zagreb 1951). Pribojević neobično hvali Hektorovićev prijevod, smatrajući ga elegantnim: »...eleganti metro Nasonis de remedio amoris in illyricum idioma cum magna omnium admiratione transtulit...« Nikako se ne možemo složiti s ovom Pribojevićevom tvrdnjom.

⁵⁶ Isp. M. Franičević, Ličnost i djelo P. Hektorovića, *Književne interpretacije*, Zagreb 1964, str. 116.

talijanskog.⁵⁷ Ipak iz riječi samog pjesnika »Istoga stumačih... ničtore ne odloživ... na to nastojeći sasvim ono ča je rimskim jezikom izrečeno sve da se bude našim razumit...« mogli bismo zaključiti da je Hektorović pred sobom imao latinski original. Već u početku osjećamo da se pjesnik bori sa rimama, da nu stihovi ne teku lako. Svojim prijevodom pokatkad Ovidijeve misli iskrivljuje ili ih modernizira. Često pri tome njegov izraz ipak nije neadekvatan. Za analizu uzmimo dva mjesta.

1) St. 69—74: Me duce damnosas, homines, compescite curas,

Rectaque cum sociis me duce navis eat.
Naso legendus erat tum cum didicistis amare,
Idem nunc vobis Naso legendus erit.
Publicus assertor dominis oppressa levabo
Pectora: vindictae quisquis favete suae.
(Po meni ostaviv jur svaki misli zale,
putem će upraviv hodit od pohvale.
Ja vam potriban bih kada ljubit učeć
zovih vas k sebi svih, sad vam sam vele već.
Očito ću vas gnus očistiti zloban,
iskoreniti bus ukripljen mnogo dan.)

Vrlo lijepa slika uzeta iz sudbenog života i sudbene terminologije (isp. vindicta = štap kojim je assertor doticao roba) sasvim je blijeda u ovom prepjevu. Slika je zamijenjena. Ovidije govori o svojoj pomoći nesretno zaljubljenim, poređuje sebe sa javnim braniocem (assertor), koji je pred gradskim pretorom tražio da se rob oslobodi vlasti svog gospodara. Hektorović ispušta poređenje mudra života sa lađom koja vozi putnike prema luci. — Osebuje fonetske pojave uzrokovane rimom često zadaju poteškoću pri tumačenju nekih čakavskih riječi. (isp. misli zale, ljubit učeć, zatim enjambement u gornjem 4. stihu itd.)

2) St. 91—96: Principiis obsta: sero medicina paratur,

Cum mala per longas convaluere moras.
Sed propera; nec te venturas differ in horas.
Qui non est hodie, cras minus aptus erit.
Verba dat omnis amor reperitque alimenta
morando;
Optima vindictae proxima quaeque dies.
(S parve se usili, ličenje je pozno,
Kad se svud raskrili zla nemoć prigrozno.
Hiti i nemoj kad »oto ću sutra« rit,
Tko nije spravan sad, garje će posli bit.
Odmičuć se da stan s pićon toj nevolji,
Jer bližnji svaki dan na slobod je bolji.)

⁵⁷ Isp. Šurminov prikaz knjige *O sočinjenijah Petra Hektorovića*, (Kazanj 1901), u *Nast. vjesniku* X, str. 638 (god. 1902).

U prijevodu najprije zapažamo starije čakavske oblike: oto=to, garje=gore, grde; da=nego, stan=stani, pičon=pičom. Dok prva četiri 12-erca adekvatno odražavaju original, ne može se to reći za posljednja dva. Ni ritam posljednjih ovih stihova nije dobar.

Hektorović nastoji ipak da Ovidijeve izraze transponira tačno. Tako napr. u st. 11. *isklad* odgovara Ovid. *ars amandi*, a u st. 12. *nerazbor* dobro pristaje imenici *impetus*.

Na kraju ćemo se složiti sa sudom A. Cronije da prijevod nije privlačan, da je suviše krut, pomalo nejasan i stvaran s mukom. Lucićev je mnogo bolji.«

Z A D A R

Brno Karnarutić (oko 1515—1572)

Brno Karnarutić samostalno je obradio Ovidijevu fabulu o Piramu i Tizbi iz Metam. Ovidijeva priča poslužila je našem pjesniku samo kao poticaj. U Karnarutića Piram i Tizba su plemići, ne sastaju se u šumi, nego u bašti, sredina je potpuno naša, uticaj narodne poezije je očit. Djelce je prema tome originalno.⁵⁸ Petar Kolendić misli da je nastalo oko god. 1540. i da Karnarutić nije koristio nijednu talijansku obradu Ovidijeve priče.⁵⁹ U Italiji 15. stoljeća legenda o Piramu i Tizbi bila je vrlo popularna.⁶⁰ U 16. st. postoje također mnoge obrade (osim obrade Bernarda Tassa postojale su brojne druge, koje su ulični pjevači recitali na gradskim trgovima).⁶¹

Karnarutić u prvom pjevanju daje petrak. opis Pirama i Tizbe. Poređuje njega i Tizbu sa mitološkim licima (Akteon—Dijana, Siringa—Pan, Dafna—Feb).

U drugom pjevanju Venera traži od Kupida da rani Pirama i Tizbu.⁶² Piram je teško podnosio zabranu Tizbine majke, koja je kćeri branila da izlazi iz kuće. Drugovi pod Tizbinim prozom pjevaju o Piramovim mukama.⁶³

U četvrtom pjevanju odluči Piram da probije zid koji dijeli njihove kuće. Kad mu to pođe za rukom, ude unutra.

⁵⁸ Izvrsita ljubav i napokon nemila i nesrećna smrt Pirama i Tizbe složena po Brni Krnarutiću Zadraniću, Venecija 1586,¹ 1627.²

⁵⁹ Isp. Krnarutićev Piram i Tizba, *Južna Srbija*, Skopje, juni 1925, str. 90—91. Kolenić pretpostavlja da je postojalo izdanje prije onog iz god. 1586.

⁶⁰ Isp. Studi Ovidiani, 84.

⁶¹ o. c. str. 86.

⁶² Karnarutić je od Ovid. st. 59—60. stvorio cijelo drugo pjevanje od 170 dvanaesteraca.

⁶³ Ovidijevi st. 60—64 dali su sadržaj za treće pjevanje od 344 dvanaesteraca.

Glavni dio Ovid. priče (sastanak izvan Babilona) Karnarutić je smjestio u peto pjevanje (st. 1003—1356). Tizba pred zoru izlazi iz grada: Još ne biše zore ni zvezda Danica

Stekla iza gore ni Volopazica,
Da Tižba divica iz postelje stav
Po kući obtica kupeći svū oprav (st. 1007—1010)

Ovo se mjesto odnosi na Ovid. st. 91—92:

Praecipitatur aquis et aquis nox exit ab isdem.

Svi književni historičari davali su negativan sud o ovoj poemi. Vodnik ističe nerazumljive i nedotjerane stihove, Kolendić slabu pjesničku obradu, Kombol sirovost u jeziku i tešku metriku. Slično i Cronia. Ipak u poemi nalazimo i uspjelih mjesta. Tako napr. svježe djeluje tužaljka nad mrtvim Piramom, odajući uticaj pučkih pjesama, posebno naricaljki pri pogrebima; ali i stil ondašnjih kanconijera:

Ča ću bez tebe ostav, moj mili viteže,
koja bi tva neprav ta konac da seže?
Ma ljubav te spreže, vaj dilo himbeno,
moj plemenit kneže i dobro zgubljeno.

S tebe vična sankka meni je doteći
i smartnoga stanka uz vas mrtva leći;
Svaki čas plač veći, moj paune tihi,
Pri tebi ću steći s nevolje zalihi.

Moja mladost grubi, sahnū, vehnū, tužim,
Smrt nad manom trubi gdi moj život ružim.
Koga mnjah da uživim, ja s time već nigdar
Živa se ne združim, je l' to nemila stvar!

Metamorfoza na kraju Ovid. priče (154—166) ne nalazi mjesta u ovoj poemi. Svršeci talijanskih obrada ove priče uvijek su imali moralni karakter, opominjući omladinu da obuzda svoje strasti i tako izbjegne teške posljedice.⁶⁴ Slične savjete daje i naš pjesnik na kraju svoje poeme. I Karnarutić piše svojevrtnim jezikom, ne drži se potpuno svoga dijalekta. Mnoge su mu riječi nerazumljive i zbog dvostrukih rima. Sve je to određeno književnom situacijom stoljeća, pa neće biti posve opravdane negativne ocjene o njegovoj poeziji.⁶⁵

⁶⁴ Isp. Studi Ovidiani 86.

⁶⁵ M. Franičević (Forum 7—8, 1966, Zagreb) zaključuje da je ova poema u našoj književnoj historiji nepravedno ocjenjivana negativno i bila zapostavljena. Karnarutić je, kaže Franičević, talentiran pjesnik,

Fra Ivan od Zadra (17. stoljeće)

Nekom fra Ivanu pripisuje se obrada Ovidije priče o Prokni i Filomeli iz Metam. 6, 412—674.⁶⁶ Dok Ovidijeva priča sadrži 262 heksametra, *Historija od Filomene* našeg fra Ivana ima 832 dvanaesterca.⁶⁷ Uvodne stihove⁶⁸, koji čine prijelaz od pret-hodne priče ka novim pričama, u obradi fra Ivan ispušta. Iako se uglavnom drži Ovidija, ipak ne zapaža njegove fine psihološke momente, često ispušta lijepe poredbe. Pojedina mjesta fra Ivan preinačuje. Uzmimo za primjer st. 667—674 Ovid. priče i posljednje stihove ove poeme:

Corpora Cecropidum pennis pendere putares:
Pendebant pennis. Quarum petit altera silvas,
Altera tecta subit; neque adhuc de pectore caedis
Excessere notae, signataque sanguine pluma est.
Ille dolore suo poenaeque cupidine velox
Vertitur in volucrem, cui stant in vertice cristae,
Prominet inmodicum pro longa cuspidē rostrum:
Nomen epops volucris, facies armata videtur.
(Progne lastavica činiše da bude,

ka vazda po kućah letiše onude,
kako biše f kući vazda mećna biti,
tako opet f kući hoti priletiti.
Filomelu bozi slavićem stvoriše
ter mnogo sladak glas dati mu hotiše,
zač bo govoriti ona ne mogaše,
zato slatko perje slaviću podaše.

Tereja stvoriše sasfim petelinom,
a zač on biše bil kraljem gospodinom,
zato mu na glavi zlamenje staviše
krunu kako kralju, jerbo kralj on biše.)

Važne stihove 669—670, u kojima se tumači porijeklo slavujeve boje kao trag Itisove krvi, fra Ivan nije zadržao, ali je zato st. 667—668 parafrazirao preopširno, i to svaku polovicu stiha sa po četiri 12-erca. Parafraza st. 672... *cui stant in vertice cristae* sa četiri gore citirana 12-erca, kao i druge opširnosti, vjerojatno će imati svoj izvor u raznim komentarima Metamorfoza, kojima se fra Ivan služio. Prema I. M. Petrovskom držao je D

⁶⁶ Isp. primjerak XII-a 146 JAZU u Zagrebu: *Historija od Filomene*, Venecija 1672.

⁶⁷ Isp. D. Bogdanović, *Fra Ivana od Zadra »Historija od Filomene«*, *Nast. vjesnik*, Zagreb 1929, str. 56—69, 89—93. Isp. i P. Popović, *Prilozi...* 16, sv. 2 (1936).

⁶⁸ Sadržaj: Pelopu dolaze poznanici da ga tješe zbog smrti njegove sestre Niobe. Iz Atene nema nikoga jer su zaokupljeni ratom sa tračkinj kraljem Terejem.

Bogdanović da je narodna pjesma iz Bakra »kancunata od kralja ki je prevaril sestru od žene« nastala prema ovoj obradi fra Ivana⁶⁹, dok je Krsto Pavletić smatrao da je narodna pjesma došla iz Italije.⁷⁰

Na kraju možemo reći da prepjevi i preradbe Ovidijevih djela u hrvatskoj književnosti dokazuju da su naši pisci imali veliki interes za Ovidija. Iako su poticaji za pojedine preradbe mogli dolaziti iz Italije, većina pisaca poznavala je Ovidijeva djela i iz originala. Kao što su uticaji talijanskog baroka vidljivi u poeziji, tako isto njih zapažamo i na pozornici u Dubrovniku (Palmotić i Gučetić). To je očito i iz melodrama radenih prema Ovidijevim fabulama. Značajnu kulturnu vrijednost u hrvatskoj književnosti predstavljaju prijevodi Ovidijevih djela. Prijevodi iz Hvara zaostaju, po našem sudu, za onima iz Dubrovnika. Hektorovićev pjesnički izraz slabiji je od Lucićeva. Prepjev ili prerada D. Zlatarića daje naslutiti da se pjesnik uz original mogao koristiti i kojom talijanskom ili čak grčkom poemom sa istom temom. Prijevodi novijeg vremena u Dubrovniku (Hidža i Bruerević) ponešto se razlikuju od starijih prijevoda (Zlatarić, Betondić, Sorkočević i dr.) Naročito Bruerević nastoji vjernije transponirati Ovidijeve misli. Ova pojava ipak je izolirana, jer većina starijih prijevoda spada u parafraze originala. U ona vremena malo se poklanjala pažnja vjernosti originalu. Pjesnici su original prepjevali. Preradbe iz Zadra izrazito su slabe i zbog dikcije i zbog forme.

Sarajevo

Ž. Puratić.

RÉSUMÉ

Ž. Puratić: QUELQUES VERSIONS ET ADAPTATIONS DES POÉSIES D'OVIDE DANS LA LITTÉRATURE CROATE (DUBROVNIK, HVAR ZADAR) DU XVI AU XIX SIÈCLE

L'écho des oeuvres d'Ovide dans la littérature croate du XVI au XIX siècle était très important. Les ouvrages d'Ovide ont été traduits, adaptés (dramatisés); un grand nombre de latinistes croates se servaient de la diction et des sujets d'Ovide. On trouve également les échos de la poésie d'Ovide dans certains chants en langue populaire.

L'auteur de la présente étude parle des adaptations et des versions des poésies d'Ovide à Dubrovnik, Hvar et Zadar. (Sur les adaptations ragusaines des *Héroïdes* ainsi que sur l'influence d'Ovide sur les poètes Ignjat Đurđević et Džono Palmotić l'auteur parle ailleurs).

⁶⁹ Isp. Pregled jugosl. knjiž., Zagreb 1932, str. 368.

⁷⁰ Grčka priča o Prokni i Filomeli, *Vienac* 36, 1894, str. 320—323, 333—335, 349—351.

L'idée pour les versions et les adaptations pouvaient bien venir de l'Italie, mais la plupart des auteurs se servaient des textes en original. L'influence du baroque italien est visible dans les mélodrames composés d'après les fables d'Ovide (Gučetić). Les adaptations d'Ovide dont les auteurs sont originaires de Zadar sont loin de la perfection des adaptations des auteurs ragusains. La diction et la forme métrique des premières sont tout à fait mauvaises (Brno Karnarutić, Frère Ivan). De la même façon les traductions des poètes de Hvar (Hanibal Lucić, Petar Hektorović) sont pires que les traductions faites à Dubrovnik (Dominko Zlatarić, Betondići, Sorkočević, Hidža, Bruerević). Les traductions plus récentes faites par Hidža et Bruerević diffèrent légèrement des traductions plus anciennes. C'est Marko Bruerević qui s'efforce surtout à rendre plus fidèle la pensée d'Ovide. Ceci est tout de même une exception, parce que la plupart des traductions anciennes ne sont que des paraphrases. L'exemple typique dans ce genre est représenté par Dominko Zlatarić.

Alenka Berkopec:

CUM SOLA MOROR — KO SEM SAMA

Hic en sola cum moror,
 Hic in orbe maximo
 Cumque inanis mundus est,
 Cogitatio tui
 Reddit haec vitam mihi.

SENTIT COR SOLITUDINEM — ČUTIM SAMOTO

Umbras cor videt meum,
 Sentit solitudinem,
 Audit horologium,
 Quod sonat silentium.
 Sola sum cum tempore,
 Mecum tempus est vagum.

PROCUL IBI LUCERNULA — LUČKA TAM DALEČ

Parva ibi lucernula,
 Tam pusilla, tam procul
 Debilisque, languida.
 Hoc profecto rescio:
 Me viae do nunc ego.